

Бојан Тубић, асистент-приправник
Правног факултета у Новом Саду

ПОСТУПЦИ ПРЕД ЕВРОПСКИМ СУДОМ ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Сажетак: Европски суд за људска права представља најзначајнију међународну инстанцу за заштиту људских права. Након реформе, 1998. године, он је остао једини орган установљен Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, који може да доноси пресуде. Суд се састоји од 46 судија, који су подељени у четири одељења. Суд доноси одлуке о допуштености захтева у одборима од тројице судија, или у већу од њих седам. Веће решава спор у меритуму, уколико се не ради о неком важном питању, када одлучује велико веће састављено од седамнаест судија. Ово веће одлучује и у случајевима када незадовољна странка може да поднесе захтев за ревизију пресуде већа. Европски суд даје и саветодавна мишљења, на захтев Комитета министара, која се тичу тумачења или примене Европске конвенције.

Кључне речи: Европски суд за људска права, допуштеност захтева, саветодавно мишљење, комитет министара

Настанак Европског суда за људска права

Европски суд за људска права представља најзначајније тело за заштиту људских права, на регионалном нивоу. Он је основан, у оквиру Савета Европе, Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, која је донета 1950. године, а ступила на снагу три године

касније. Циљ ове Конвенције је, пре свега, да заштити грађанска и политичка права и представљала је значајан корак у оснаживању принципа из Универзалне декларације за заштиту људских права, коју је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 1948. године.

Европска конвенција је предвидела постојање два тела за заштиту права која су била прописана у њој. Прво је, 1954. године, основана Европска комисија за заштиту људских права, а 1959. године Европски суд за људска права, са седиштем у Стразбуру. Европска конвенција је предвидела постојање индивидуалних тужби, које појединци, групе појединаца и невладине организације могу да поднесу против неке државе уговорнице, која је прекршила њихово право предвиђено самом конвенцијом или додатним протоколима.¹ Она гарантује минимум грађанских и политичких права, која морају да се поштују.

Систем заштите људских права, установљен овом Конвенцијом, се од 1959. године састојао од механизма који су чинили: Европска комисија за људска права, Европски суд за људска права и Комитет министара Савета Европе. Свака страна уговорница, могла је обавестити Комисију о наводној повреди Конвенције, коју је учинила нека друга страна уговорница. Такође, и појединци, групе појединаца и невладине организације су могли да подносе тужбу против држава које су повредиле неко њихово право, али само ако су те државе прихватиле надлежност Комисије у односу на такве захтеве. Она је одлучивала најпре о допуштености захтева. Уколико у спору није дошло до поравнања, Комисија је састављала извештај о чињеницама и свој став да ли је та конкретна држава прекршила неку одредбу из Конвенције. Тај извештај је достављан Комитету министара и државама у спору. Ако се у року од три месеца од достављања овог извештаја спор не изнесе пред Европски суд за људска права, Комитет министара је одлучивао да ли је Конвенција прекршена.²

Овај систем је реформисан 1998. године, усвајањем Протокола број IX и XI. Укинута је Европска комисија, Комитет министара сада само надзире извршење судских пресуда. Овлашћења Европског суда за људска права су знатно проширена и он непосредно одлучује о апликацијама, и о допуштености и у меритуму.

У првих тридесет година свог рада, Европски суд је донео око 200 пресуда. Међутим, са уласком бројних источно-европских земаља у Савет Европе и са укидањем Комисије, Суд је решавао све већи број случајева. Од 1998. године, Европски суд је донео преко 61.000 одлука и пресуда.

¹ Уз Европску конвенцију усвојено је још 14 додатних протокола који је допуњују.

² Родољуб Етински, *Међународно јавно право*, Нови Сад, 2004, стр. 308-309

Највећи део ових одлука (и у једном и у другом периоду) представљају одлуке о недопуштености захтева- чак и до 80% захтева.³

Састав и организација Европског суда за људска права

Европски суд за људска права тренутно има 46 судија. Парламентарна скупштина Савета Европе бира по једног судију из сваке државе чланице ове организације. Њихов мандат траје шест година и могу бити поново изабрани. Суд је подељен у четири одељења у којима су подједнако заступљени одређени региони и полна структура судија.

Суд на пленарној седници бира председника Суда, два потпредседника, председнике већа, регистрара и његовог заменика и усваја правила поступка Суда. Суд у пуном саставу не разматра случајеве, већ је подељен у Велико веће, судска већа и судске одборе.

О допуштености захтева одлучују судски одбори који су састављени од три члана, а само у мањем броју случајева о томе одлучују судска већа од седам судија, који припадају истом одељењу. Већа у истом саставу решавају случај у меритуму, у првом степену. Најважнија питања, која се тичу тумачења Европске конвенције или протокола уз њу, веће може да уступи на решавање Великом већу, које је састављено од седамнаест судија. Ово је могуће само ако се сагласе обе стране у спору. Поред ових случајева, Велико веће одлучује и о жалбама на пресуду већа, као и о захтевима за давање саветодавних мишљења.

Поступци пред овим Судом су: поступак одлучивања о допуштености тужбе, поступак решавања случаја у меритуму, поступак по ревизији и поступак давања саветодавног мишљења.

Поступак испитивања допуштености тужбе

Од реформе 1998. године, поступци везани за допуштеност тужбе прешли су у надлежност самог Суда, јер су тужбе слате директно њему, а не Комисији. За међудржавне случајеве члан 33, који је заменио стари члан 24, каже да свака страна уговорница може пред Суд изнети било коју

³ Mark Janis, Richard Kay, Anthony Bradley, *European Human Rights Law – Text and Materials*, Oxford, 2000, стр. 29.

наводну повреду Конвенције или протокола уз њу, а коју је учинила друга страна уговорница Конвенције.⁴ Чланови 34 и 35 Европске конвенције прописују право приступа и услове допуштености тужбе пред Судом. Право да покрену поступак имају: државе, појединци, групе појединаца, невладине организације, компаније, акционари, професионална удружења, синдикати, политичке партије и верске организације.

Након утврђивања да постоји право на приступ Суду, разматрају се услови допуштености тужбе. Први услов је искоришћеност локалних правних лекова. Овај услов је у пракси Суда највише разматран, уз услов поштовања рока од шест месеци од правоснажности домаће пресуде. Ова два правила су тесно повезана, јер време за подношење тужбе зависи од броја и врсте доступних локалних правних лекова. Државе које су тужене, у великој већини случајева истичу ове приговоре пред Судом.

Услов да Суд може расправљати само оне тужбе које су поднете у року од шест месеци од дана доношења коначне одлуке у домаћем поступку је уведен из разлога правне сигурности, како претходне одлуке не би биле непрекидно изложене накнадном испитивању. Такође, овим се осигурава да се случајеви решавају у разумно време, када су и докази још увек доступни.⁵ Суд сматра да овај период пружа потенцијалном тужиоцу довољно времена да покрене поступак и одлучи која питања ће покренути и које доказе користити. Овај рок, обично, почиње да се рачуна од дана када је донета пресуда. Уколико пак, пресуда није донета јавно, на крају усмене расправе, време ће почети да тече од дана када су тужилац или његов заступник обавештени о доношењу пресуде. Уколико не постоје домаћи правни лекови, тужилац подноси тужбу Суду у року од шест месеци од дана наступања неког догађаја или доношења одлуке на које се жали, односно од дана његовог сазнања за догађај или одлуку.⁶

Свака тужба која не садржи идентитет тужиоца биће проглашена недопуштеном, на основу члана 32, став 2 Конвенције.⁷ У случајевима у којима тужилац има оправдане разлоге да крије свој идентитет, тужба опет мора садржавати његове личне податке, али он може тражити поверљивост тих података. Тада ће се у поступку уместо имена тужиоца користити његови иницијали или само једно слово.

⁴ Члан 33 Европске конвенције, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Рим, 1950. године, «Службени лист СЦГ-Међународни уговори», бр. 9/2003

⁵ Ibid.

⁶ Philip Leach, *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, London, 2001, стр. 81-82.

⁷ Члан 35, став 2. Европске конвенције, *op. cit.*

Тужба која садржи суштински идентично питање које је већ испитивано пред Судом и која не садржи нове информације, биће проглашена недопуштеном.⁸ На пример, поновљена тужба, коју је поднео исти тужилац, која се тиче истог питања, а која не садржи неку нову информацију (неку нову чињеницу, нов поступак пред домаћим судовима итд.).

Европски суд за људска права не може расправљати по некој тужби, која је већ предмет неког другог међународног поступка, а не садржи неке нове чињенице.⁹ На пример, уколико је покренут поступак пред Комитетом за људска права неће моћи истовремено да тече поступак и пред Европским судом. Захтев ће бити проглашен недопуштеним, ако је суштина обе тужбе идентична, ако се односе на исти догађај и ако их је поднело исто лице.

Суд ће одбацити тужбу као недопуштену и ако је она очигледно неоснована. Ово ће Суд урадити ако у прелиминарној контроли тужбе у њој не пронађе чињенице кршења Конвенције. На пример, када тужилац не наведе ни један доказ на основу ког заснива своју тужбу, или ако су догађаји на које се позива у оквиру дозвољених ограничења права из Конвенције. У пракси, велики број случајева се прогласи недопуштеним управо по овом основу.¹⁰

У члану 35 став 3 Конвенције наводи се још један, последњи, услов допуштености, а који се тиче злоупотребе права на подношење тужбе.¹¹ Оне тужбе које су написане увредљивим језиком, или оне који скривају важне информације везане за случај, могу бити проглашене недопуштеним по овом основу.

Када тужба буде примљена у суду, она се додељује једном од судија, који се назива судија известилац, чија је улога да испита случај и разматра његову допуштеност. Он може да затражи од страна у поступку да обезбеде додатне информације, документе, или друге релевантне материјале, у неко одређено време. Такође, он одлучује да ли ће о допуштености тужбе одлучити одбор од троје судија или веће од њих седам.

Оне случајеве, који на први поглед не удовољавају критеријумима допуштености, судија известилац шаље одбору, који може да прогласи тужбу недопуштеном, под условом да одлука буде донета једногласно.¹² При доношењу одлуке, одбор мора да узме у разматрање извештај који је

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ На пример, у случају *X v. Iceland*, Application No. 8941/80, Decision of 8 December 1981.

¹¹ Члан 35, став 3 Европске конвенције, *op. cit.*

¹² Члан 28. Европске конвенције, *op. cit.* Члан 53 Правила поступка Европског суда за људска права, Rules of Procedure of the European Court of Human Rights, 4 November 1998.

припремио судија известилац и који укључује кратко изношење чињеница и разлога на основу којих се предлаже проглашавање тужбе недопуштеном. Судија известилац може да учествује у доношењу одлуке одбора. Одлука овог тела је коначна и не постоји право жалбе на одлуку о допуштености тужбе. Оно не постоји ни када одлуку донесе веће. Уколико одбор не може да донесе једногласну одлуку о допуштености, тужба се прослеђује већу на разматрање.

Веће од седморице судија разматра извештај судије известиоца и може да одлучи да прогласи тужбу недопуштеном или да избрише случај са листе. У тим случајевима веће доноси одлуку у којој објашњава разлоге за проглашавање одлуке недопуштеном. Оно, такође, може тражити додатне информације или доказе од страна у спору. Уколико не постоје јасни разлози који би довели до проглашавања тужбе недопуштеном, веће може да тражи од тужене државе да поднесе написмено своје аргументе, односно да одговори на постављена питања у остављеном року. О овоме се обавештава и тужилац, који добија и копију владиног одговора Суду. Он тада може да поднесе своју аргументацију у писаном облику, којом одговара на поднесак државе.

Веће може да закаже саслушање, на сопствену иницијативу, или на иницијативу странака, на којем би одлучило о допуштености тужбе. Оно се, у новијој пракси Суда, заказује врло ретко, због великог броја случајева који се налазе пред њим. Обично се заказује када случај покреће нека тешка, или нова питања. На пример, у случајевима *T & V* против *K*, из 1998. године, заказано је јавно саслушање како би се одлучило о допуштености тужбе. Наиме, у овим случајевима се радило о кривичним поступцима покренутим против два дечака, који су, са 11 година починили убиство и осуђени на казну затвора. Тужиоци су се жалили да нису били у могућности да учествују у судским поступцима, на изречену казну и на поступак који је наметнуо државни секретар. Они су се позивали на кршење чланова 3, 5, 6 и 14 Конвенције. Саслушање је заказано за март 1998. године, након што је Дом Лордова донео своју одлуку годину дана раније.¹³

На саслушању о допуштености стране у поступку ће се бавити и питањима која се тичу меритума случаја. Обично влада прво износи своје аргументе, на које одговара тужилац.

¹³ Један од аргумената владе, у погледу тврдње тужилаца да им је повређено право на правично суђење, јер нису могли да на одговарајући начин учествују у поступку, је био да су они пропустили да искористе домаће правне лекове, јер то нису навели у својој жалби. Комисија је овај аргумент одбацила, јер није била уверена да би жалба била успешна. Слично становиште је заузео и Суд у својој пресуди од 16. децембра 1999. године. *T & V v. UK*, Appl. N. 24724/94, 24888/94, Judgment of 16 of December 1999.

Након овог поступка, веће доноси своју одлуку о допуштености, која садржи чињенице, тј. околности датог случаја и релевантно домаће право и праксу, сиже тужиоцевих навода о повреди Конвенције, преглед различитих фаза поступка по тужби, преглед поднесака странака и на крају одлуку Суда. Веће доноси своју одлуку о допуштености једногласно или већином. Тужба може бити проглашена делимично допуштеном и тада се поступак наставља само у односу на тај део тужбе. Против одлуке већа о недопуштености не постоји право жалбе.

Интервенција треће стране

Члан 36 Конвенције предвиђа интервенцију треће стране у поступку. Суд може да дозволи интервенцију држава уговорницама Конвенције и заинтересованим особама, уколико је то у интересу спровођења правде у поступку. Трећа страна може да подноси писане коментаре, и у изузетним случајевима да узме учешће у саслушању.¹⁴ Она мора да захтева дозволу да интервенише и мора да наведе детаље о питањима која жели да изнесе у свом поднеску. Поднесак се шаље странкама у спору, које могу да поднесу свој коментар на њега.

Захтев да се добије дозвола за интервенцију треће стране обично је у вези са мериторном фазом поступка. Међутим, могуће је да се добије дозвола да дође до интервенције и у фази одлучивања о допуштености захтева. На пример, у случају *TI* против УК, Суд је прихватио интервенцију немачке владе и Високог комесара за избеглице Уједињених нација.¹⁵

У случајевима који су се водили против Уједињеног Краљевства, постојала је редовна пракса да су организације за заштиту људских права добијале дозволу од Суда да поднесу писане коментаре у случајевима који се тичу значајних питања везаних за право и праксу.¹⁶ Такође, и у споровима против других држава, у случајевима који се тичу слободе изражавања, Суд је дозвољавао интервенцију треће стране у поступку.¹⁷

¹⁴ Члан 36(2) Европске конвенције, *op. cit.* Члан 61(3) Правила поступка, *op. cit.*

¹⁵ У овом случају се радило о враћању у Немачку једног држављанина Шри Ланке који је затражио азил у Немачкој, па УК, а који је претходно био мучен у својој држави. *TI v. UK*, Appl. N. 43844/98

¹⁶ *McCann and Others v UK* Appl. No. 18984/91, Judgment of 27 September 1995; *Chahal v UK* Appl. No. 22414/93 Judgment of 15 November 1996; *T and V v UK* Appl. N. 24724/94, 24888/94, Judgment of 16 of December 1999.

¹⁷ *Lingens v Austria*, Appl. No. 9815/82, Judgment of 8 July 1986; *Open Door and Dublin Well Woman v Ireland*, Appl. No. 14234/88; 14235/88, Judgment of 29 October 1992; *Incal v Turkey* Appl. No 22678/93, Judgment of 9 June 1998.

Поступак решавања случаја у меритуму

Када тужба буде проглашена допуштеном, Суд наставља са испитивањем случаја и, уколико је неопходно, предузима истрагу. Председник већа одређује временске рокове за подношење додатних поднесака и доказа, везаних за меритум случаја. Суд може да испитује сведоке и спроводи истрагу, мада је то врло ретко. У већини случајева Суд може да установи чињенично стање из писаних доказа који му се достављају. У складу са захтевом који прописује Конвенција, да се искористе домаћи правни лекови пре подношења тужбе Суду, у већини случајева значајне чињенице нису спорне, јер постоји одлука домаћих судова. Када постоје суштински спорови између странака, поводом неких чињеница, који не могу да се реше тумачењем писаних поднесака, Суд може да спроведе јавну расправу како би установио чињенице, саслушавањем сведока. На пример, у случају Ирска против Уједињеног краљевства, који се тичао хапшења и притвора осумњичених чланова ИРА-е, Комисија је саслушала 119 сведока. Конвенција захтева да тужена држава треба да обезбеди сва неопходна средства за истрагу коју спроводи Суд, како би утврдио чињенице.¹⁸ Уколико она то не уради, Суд јој упућује посебне критике.¹⁹ Пропуст да се обезбеде писани доказ, или да се обезбеди да сведоци присуствују саслушању, може да доведе Суд до закључка да је тужба основана. Ово је нарочито случај када само држава има приступ информацијама које могу да потврде или оспоре наводе тужиоца.²⁰

У случајевима покренутим против Турске, средином деведесетих година, и Комисија и Суд су заказивали саслушања у Стразбуру за утврђивање чињеница, како би пресудили о суштинским разликама које су постојале између странака. Ови случајеви су се тicali тешких кршења људских права, укључујући рушење села, противзаконита погубљења и мучења, у југоисточном делу Турске, која је прогласила ванредно стање у том региону. У већини ових случајева постојао је пропуст домаћих власти да спроведу ефикасну истрагу поводом оптужби и због тога, наравно, домаћи судови нису ни утврђивали чињенично стање.

Суд је сам себи поставио границе при испитивању чињеница на овај начин. Сведоци не могу да буду приморани да присуствују и туженој држави се не може наредити да поднесе посебну документацију. Такође, може доћи до проблема при оцењивању доказа добијених усмено путем преводиоца. Суд обично није непосредно упознат са посебним условима

¹⁸ Члан 38(1а) Европске конвенције, *op. cit.*

¹⁹ *Tanrikulu v Turkey*, Appl. N. 23763/94, Judgment of 8 July 1999

²⁰ *Timurtas v Turkey*, Appl. No. 23531/94, Judgment of 13 June 2000.

који постоје у конкретном региону. На пример, у случају *Mehmet Emin Akdeniz and Others* против Турске радило се о наводима да су тужиоци рођаци нестали након што су их ухапсили војници током војне операције у југоисточној Турској, 1993. године. Они су се жалили на злостављања својих рођака у затвору и на непостојање ефикасних правних лекова у земљи. Такође, они су навели да је дошло до дискриминације у погледу тих права, на основу тога што су њихови рођаци курдског порекла. Тужиоци су се жалили на кршење чланова 2, 3, 5, 13 и 14 Конвенције. Током овог поступка, три представника Комисије су саслушали 23 сведока у септембру и октобру 1997. и мају наредне године. Комисија је 1999. године закључила да је дошло до кршења чланова 2, 3, 5 и 13 Конвенције и нашла да Турска није удовољила својим обавезама, да омогући обраћање Суду у Стразбуру. Саслушања на којима су се утврђивале чињенице, су била сумњива, јер домаћи судови нису утврђивали чињенично стање, у погледу питања која су изнели тужиоци. Током прикупљања доказа испитивањем сведока, Комисија је изјавила да је нашла да су тужиоци и њихови сведоци поштени и убедљиви током пружања доказа. Њихови докази су сматрани веома доследним, чија се веродостојност потврђивала саслушавањем нових сведока. Са друге стране, Комисија је била веома критична у погледу неких владиних сведока. Она је за једног од њих нашла да му у потпуности недостаје кредибилитет, јер му је сведочење недоследно. За другог је Комисија изјавила да поседује селективно знање о догађајима.²¹

У случајевима сличним овоме, који се тичу наводних тешких кршења Конвенције и у којима није било утврђивања чињеница на домаћем плану, улога Европског суда у њиховом откривању је апсолутно неопходна, без које би жртвама било веома тешко да добију заштиту својих права.

При утврђивању чињеничног стања, Суд може да саслуша било коју особу, као сведока, или експерта, или у неком другом својству. Суд може именовати судије које ће спроводити испитивање, обавити истрагу на лицу места, или прикупити доказе на неки други начин. Тужилац и тужена држава морају да помогну Суду у његовим настојањима да прикупи доказе.²²

²¹ *Mehmet Emin Akdeniz and Others v Turkey*, Appl. No. 23954/94, Judgment of 31 May 2001.

²² Правила 42(1) и 42(2) Правила поступка, *op. cit.*

Пријатељско поравнање

Поступак пријатељског поравнања обезбеђује тужиоцу и туженој држави прилику да реше спор. Суд упућује странкама предлог за нагодбу и уколико се она постигне, случај се брише са листе Суда. Ово се може десити у било којој фази поступка.

Након доношења одлуке о допуштености, Суд обавештава странке да им стоји на располагању уколико желе да постигну пријатељско поравнање и прихвата предлоге од обеју страна. Уколико они буду поднети, шаљу се супротној страни на одговор. Међутим, уколико не буду поднети, Суд обично неће предузимати неке додатне радње да охрабри постизање поравнања. Он ће само у малом броју случајева бити активно укључен у поступак мирења. На пример, када финансијски преговори уђу у неке тешкоће, Суд може да предложи шта би представљало разумну суму за нагодбу случаја. Правило 62 забрањује Суду да предузме неке кораке, који изгледају неопходни за постизање споразума, на пример, заказивање сасатанка између страна у спору.²³

Преговори за постизање пријатељског поравнања су поверљиви и не прејудуцирају аргументе страна у главном поступку, нити се на њих могу позивати странке у меритуму.

За тужену државу, пријатељско поравнање представља прилику да се позабави случајем за који сматра да ће бити успешан на Суду, уколико се настави са поступком. Она ће бити спремна да се нагоди када конкретан проблем буде идентификован и почне да се решава. Уколико влада те државе предложи ревизију конкретног поступка или уведе нову легислацију која се бави питањем наведеним у тужби, тада је могуће да је спремна да се нагоди и на тај начин избегне пресуду Суда која би утврдила повреду Конвенције. Она може да исплати тужиоцу одговарајућу суму на име накнаде штете и трошкова поступка и на тај начин да избегне да се расправља о кршењима конкретних одредаба Конвенције.

За тужиоца, поступак пријатељског поравнања може да представља прилику да постигне више него што би добио пресудом Суда. Наиме, та пресуда, уколико наравно буде донета у његову корист, може само да утврди постојање кршења и да нареди исплату правичне надокнаде. У поступку пријатељског поравнања, тужилац може да захтева компензацију и надокнаду трошкова, као и гаранцију владе тужене државе да ће ревидирати своју досадашњу праксу или увести ново законодавство. Влада ће у неким случајевима бити вољна да исплати више износе на име компензације, него што би Суд досудио.

²³ Правило 62, Правила поступка, *op. cit.*

Европски суд је спреман да посредује у постизању пријатељског поравнања, јер то значи смањење броја случајева. Уколико споразум буде постигнут, странке у спору обавештавају о томе Суд и захтевају да се случај избрише са листе. Суд тада објављује одлуку или пресуду, бележећи чињенице случаја и услове о којима су се споразумеле стране у спору. Међутим, уколико поштовање људских права, како је дефинисано у Конвенцији и протоколима, захтева, Суд ће наставити да разматра случај. То се дешава након процене Суда у погледу важности питања које је покренуто у случају, услова поравнања, које су предложили стране у спору и чињенице да ли је Суд претходно одлучивао о том питању.

На пример, у случају *JT* против Уједињеног Краљевства, радило се о психијатријском болеснику, који се жалио, на основу члана 8 Конвенције, на немогућност да захтева промену свог најближег рођака. Наиме, тужилац је, 1984. године, приморана да борави у психијатријској установи, на основу Закона о јавном здрављу, из 1983. године. Лекарски извештаји су указивали на њен тежак однос са мајком и на непрестане наводе да ју сексуално злостављао њен очух. Извештаји су указивали да тужилац није хтела њена мајка сазна где се она налази и да жели да је избрише са листе, као најближег рођака, како би на њено место дошао социјални радник.

Тужба је поднета Комисији 1995. године, која је три године касније нашла да је дошло до кршења члана 8 и случај је прослеђен Суду. Влада тужене државе је, годину дана касније, предложила услове за поравнање. Одговарајуће законодавство ће бити измењено како би се пацијентима омогућило да замене најближе рођаке, у случајевима када имају основану сумњу према особи која делује у том својству. Тужилац је, такође примио 500 фунти на име компензације, заједно са трошковима поступка.²⁴

Брисање случаја са листе

Поред решавања случајева у поступку пријатељског поравнања, Суд може да избрише случај у било којој фази поступка, када сматра да се може применити нека од следећих ситуација:

- када тужилац не намерава да настави са својом тужбом
- када је спор решен
- уколико из неких других разлога није више оправдано да се расправља о тужби

²⁴ *JT v UK*, Appl. No. 26494/95

У сваком од ових случајева, Суд неће избрисати случај, уколико поштовање према људским правима захтева да се настави са решавањем случаја. У случају *Tyler* против УК, који се тичао телесног кажњавања, Суд је одбио да скине случај са листе, иако је тужилац желео да се повуче. Наиме, случај је покренуо питања општег карактера која утичу на примену Конвенције и која су захтевала даље разматрање.²⁵

Случајеви се са листе бришу пресудом, уколико се то ради након доношења одлуке о допуштености. Она се тада шаље Комитету министара, који надгледа њено извршење. Случајеви који буду избрисани са листе, могу да буду враћени на поновно разматрање, уколико Суд сматра да постоје изузетне околности за то.²⁶

Последња фаза поступка

Већина случајева, ипак, не решава се пријатељским поравнањем и странке подnose Суду коначне писане поднеске, пре јавног саслушања. Не постоји прописана форма ових поднесака, али оне садрже чињенице, релевантно право, уз аргументацију зашто је Конвенција била прекршена. У њему се не могу помињати питања која је Суд већ прогласио недопуштеним у ранијој фази поступка. Тужиочев поднесак ће узети у обзир све одговоре које је до тада дала држава у односу на његове аргументе. Европска конвенција предвиђа претежно писани, у односу на усмени поступак. Судско саслушање траје обично само један дан и заступници странака немају много времена да изнесу додатну аргументацију.

Сведоци се, у правилу, позивају само за јавна саслушања на којима се утврђује чињенично стање. Регистар шаље позив, који садржи назив случаја и циљ испитивања. Сведоци и вештаци су обавезни да дају заклетву или свечану изјаву, пре него што дају доказе. Њих могу да испитују све судије у већу.

Јавна расправа

Као што је већ речено, јавна расправа о меритуму случаја је сада изузетак. Велика већина случајева се одлучује без ње. Суд ће је заказивати, уколико је потребно даље разјашњење чињеница случаја или реле-

²⁵ *Tyler v UK*, Appl. No. 5856/72, Judgment of 25 April 1978.

²⁶ Члан 37(2) Конвенције, *op. cit.* Правило 44(4) Правила поступка, *op. cit.*

вантног домаћег права или праксе. Такође, правни или политички значај неког случаја може бити релевантан за процену да ли је јавна расправа потребна.

Председник већа руководи јавном расправом. Она обично не траје дуже од 2 сата, а само у изузетним случајевима странкама се даје додатно време. Након што стране у спору изнесу своје аргументе у трајању од 30 минута судије могу да постављају питања заступницима странака. Они имају петнаест минута да сумирају одговоре на та питања и у једнаком периоду након тога, морају да дају одговоре на питања Суда и на наводе друге стране. Прво говори тужилац, а затим представници тужене државе.

Јавна расправа је јавна, осим уколико постоје неке посебне околности које захтевају тајност. Предлог да расправа, делимично или у целини, буде тајна, могу да дају обе стране. Суд може да искључи новинаре и јавност из поступка из неког од следећих разлога:

- у интересу морала
- у интересу јавног реда
- у интересу националне безбедности у демократском друштву
- у интересу заштите малолетника
- у интересу заштите приватног живота странака
- у посебним околностима када би јавност штетила интересима правде²⁷

Суд може да прекине са јавном расправом, уколико сматра да она није неопходна. На пример, у случају *Scarth* против УК, Суд је сматрао да не треба спроводити јавну расправу, јер је тужена држава изјавила да члан 6(1) захтева јавну расправу у случајевима мале вредности.²⁸

Суд доноси пресуду тајно и начин њеног доношења остаје непознат странкама и јавности. Пресуда се доноси већином гласова судија у већу. Она се, заједно са образложењем, објављује, обично, неколико месеци након јавне расправе. Пресуде Великог већа се читају на јавној расправи, док се пресуде већа шаљу директно странкама у поступку. Након достављања, Суд издаје саопштење за медије, сумирајући пресуду, која се ставља на веб сајт Суда. Тамо се такође, објављују и пресуде, а странкама шаљу оверене копије.

Суд може да донесе одлуку којом утврђује да је дошло до кршења једног или више права из Конвенције. Пресуда може да укључи и давање правичног задовољења, уколико се може одлучити о питању компензације у том тренутку. Ово се односи на компензацију за материјалне и нематеријалне губитке и трошкове поступка. Уколико се не може одлучити о

²⁷ Правило 33(2) Правила поступка, *op.cit.*

²⁸ *Scarth v UK*, Appl. No. 33745/96, Judgment of 22 July 1999.

њој у том тренутку, досуђивање компензације може сачекати још неко време, док Суд не прими додатне поднеске. У таквим случајевима, Суд ће накнадно заказати поступак за решавање по захтеву за правичну надокнаду.

Уколико постоји одредба за упућивање пресуде Великом већу, пресуда већа није одмах и коначна. Она то постаје када се испуни један од следећих услова:

- када странке у спору изјаве да неће захтевати да случај буде поново разматран пред Великим већем
- три месеца након дана доношења пресуде, уколико није тражено испитивање случаја пред Великим већем
- када Велико веће одбије захтев да разматра случај

У року од три месеца од доношења пресуде већа, у изузетним случајевима, било која од странака може да тражи да се случај пренесе Великом већу, да донесе коначну пресуду. Она мора да наведе разлоге за то. Овај захтев разматра веће од петорице судија, који су чланови Великог већа. Они одлучују да ли случај укључује:

- озбиљно питање које утиче на тумачење Конвенције
- озбиљно питање које утиче на њену примену, на пример ако захтева суштинску промену домаћег права или праксе
- озбиљно питање од опште важности, на пример значајно политичко питање

Уколико захтев буде одбијен, ово веће не даје образложење, али уколико буде прихваћен, Велико веће ће о том питању одлучити у форми пресуде.

Овај поступак пружа туженој држави могућност да, у контраверзним случајевима, добије још једну прилику да покуша да убеди Суд у своју корист, иако и тужилац може да истакне такав захтев. Члан 43 наводи само опште услове за поновно саслушање, који не захтевају, на пример, да су нови докази постали доступни, након доношења пресуде већа. Велико веће може да прихвати поступак само из разлога што случај покреће озбиљна питања од опште важности, што је веома непрецизна иновација. Међутим, веће од пет судија је у својој досадашњој пракси заиста тумачило ову могућност, као изузетну и није дозвољавало поновно саслушање, у великом броју случајева. Пресуда Великог већа је коначна и има обавезујућу снагу.

Поступак по ревизији

Странке у поступку могу да захтевају ревизију пресуде, уколико се открије нека нова одлучујућа чињеница. Поступак по ревизији се сматра ванредним поступком, јер се у њему оспорава коначна пресуда.²⁹ Услови за ревизију су:

- да је откривена нова чињеница, која, по својој природи, може да има одлучујући значај за спор
- када је пресуда доношена, та чињеница је била непозната Суду
- када је пресуда доношена, та чињеница није реално могла да буде позната странци која захтева ревизију.

Захтев за ревизију мора бити поднет у року од шест месеци, након што странка сазна за постојање нове чињенице. У захтеву треба да се назначи конкретна пресуда, чија се ревизија тражи и да се докаже да су сви услови за ревизију испуњени. Веће које је донело одлуку ће обично решавати по том захтеву и може да га одбије. У супротном, друга страна ће моћи да коментарише захтев у остављеном периоду. Уколико захтев буде прихваћен, о њему ће се одлучити у форми пресуде.

У случају против Француске, тужилац се жалио на више кршења Конвенције, укључујући право на правично суђење, гарантовано чланом 6(1), а нарочито да није имао прилику на јавну расправу, упркос чињеници да је председник Апелационог суда најавио да ће се расправа одржати касније. У својој пресуди из 1993. године, Суд није нашао да је дошло до кршења члана 6(1), јер тужилац није обезбедио довољно доказа за своје виђење догађаја. Када је тужилац прибавио копије одређених кључних докумената, који су били задржани у архиви домаћих судова, поднео је, 1995. године, захтев за ревизију донете пресуде. Суд је, годину дана касније, нашао да ови документи откривају да је тужиочева верзија догађаја тачна и да не може искључити могућност да они, по својој природи, могу имати одлучујући утицај на поступак. Стога, захтев за ревизију је проглашен допуштеним и прослеђен је већу које је донело пресуду. Међутим, у својој пресуди, из 1997. године, Суд је одбио захтев за ревизију, на основу чињенице да нови документи нису довели у питање првобитну одлуку Суда из 1993. године.³⁰

²⁹ Pardo v France, Appl. No. 13416/87, Judgment of 20 September 1993.

³⁰ Pardo v France, Appl. No. 13416/87, Judgment of 29 April 1997.

Спровођење пресуде

Сама Конвенција не предвиђа санкције за државу која не изврши пресуду. Пресуде се шаљу Комитету министара, који надгледа њихово извршење. У пракси, владе тужених држава подносиће извештаје Комитету о мерама које су предузете поводом пресуде Суда. Комитет води рачуна о посебним правним средствима које је тужиоцу доделио Суд, као и о променама у законодавству или административној пракси, које се захтевају пресудом. Случај остаје у кругу интересовања Комитета, све док га тужена држава не извести о предузетим активностима и он не буде задовољан њима. Комитет министара објављује резолуције о спровођењу пресуда Суда, у којима се бележи да ли је дошло до правичне надокнаде и које је још кораке предузела тужена држава како би спровела пресуду у пракси.

Ефекат пресуде, у којој је Суд нашао да је дошло до кршења Конвенције, је да наметне правну обавезу туженој држави да престане са кршењем и да пружи надокнаду за настале последице, односно да спроведе *restitutio in integrum*. Уколико је то у пракси немогуће, тужена држава је слободна да изабере средства којима би удовољила пресуди. Суд не може да укине одлуке домаћих органа и судова, нити да промени домаће законодавство. Такође, не може да захтева од државе да предузме конкретне мере, у оквиру свог правног система, као што је на пример, пребацивање затвореника у надлежност друге државе уговорнице Конвенције.³¹

Међутим, пресуде Суда обавезују државу по међународном праву, јер је она преузела обавезу да поштује коначну пресуду Суда у свим споровима у које је она укључена. У складу са тим, влада може да одлучи да, као резултат конкретне пресуде, усвоји нову политику, или праксу, измени релевантно законодавство, промени одлуку, или предузме друге кораке које сматра неопходним. Сама држава, а не Суд, одлучује које ће мере предузети, као одговор на пресуду Суда. Може се десити да је кршење Конвенције резултат неког појединачног акта. На пример, хапшење полиције, које представља кршење члана 5. Оно не захтева од државе да мења своју политику по одређеном питању. У случају *Robins* против УК, Суд је нашао да је дошло до кршења члана 6(1) због дужине трајања поступака. Они су били одлагани десет месеци, због грешака које је учинио Одбор за правну помоћ и још 16 месеци због неактивности суда. У складу са овом пресудом, влада је само информисала Комитет министара да је пресуда достављена Одбору, Министарству за социјалну сигурност и Апелацио-

³¹ *Selmouni v France*, 2000, Appl. No. 25803/94, Judgment of 28 July 1999.

ном суду и да су изводи из пресуде штампани у различитим правним часописима.³²

У случајевима у којима се од државе захтева предузимање одређене акције и где она одбија да то учини, до промена у правном систему може доћи због улоге Комитета министара, или једноставно због тога што се против државе покрећу нови случајеви који се односе на то исто питање. На пример, Турска је изменила свој устав да би удовољила захтевима из пресуда које је Суд донео против ње

Уколико тужилац није задовољан због пропуста владе да предузме адекватне кораке, како би спровео пресуду Европског суда, питање ће бити изнето пред Комитет министара. Он је овлашћен да разматра поднеске појединаца, који тврде да нису добили накнаду штете у складу са одлуком Суда. Сам Суд не може да предузме неке даље активности. Комитет је потврдио да је у неколико случајева поновно разматрање одређених питања од стране домаћих власти, или поновно отпочињање поступака, најефикасније средство којим се може постићи *restitutio in integrum* и подстицао је државе да то осигурају када Суд нађе да је дошло до повреде Конвенције.

Поступак давања саветодавног мишљења

Комитет министара Савета Европе има право да захтева од Суда саветодавно мишљење о питањима која се тичу тумачења Конвенције и протокола. Суд не може дати саветодавно мишљење о садржини и делокругу права и слобода која су установљена Конвенцијом.³³

Захтев за саветодавно мишљење подноси се секретару Суда. Он мора да садржи у потпуности и прецизно дефинисано питање поводом којег се тражи саветодавно мишљење и поред тога датум када је Комитет министара усвојио одлуку којом тражи ово мишљење и имена особа које је Комитет именовao да Суду дају додатна објашњења која овај може да затражи. Уз захтев достављају се документи везани за њега.

Секретар Суда прави копије овог захтева и обавештава све државе уговорнице Конвенције да могу поднети своје писане коментаре. Након ове фазе, председник Суда одлучује да ли ће државама које су поднеле писане коментаре, дозволити да изнесу додатну аргументацију, на расправи.

³² *Robins v UK*, Appl. No. 22410/93 Judgment of 23 September 1997.

³³ Члан 47 Европске конвенције, *op. cit.*

Суд одлучује да ли је захтев у његовој надлежности, на основу члана 47 Конвенције. Уколико сматра да нема надлежност доноси образложену одлуку.³⁴ Уколико одлучи позитивно, велико веће даје саветодавно мишљење већином гласова.³⁵ Сваки судија може, уколико жели, да приложи своје посебно мишљење, сагласно или супротно саветодавном мишљењу.

Саветодавно мишљење чита председник Суда или други судија којег он именује, на два службена језика, на јавној седници. Пре тога, обавештава се Комитет министара и свака страна уговорница.

Председник Суда и секретар потписују мишљење, чије копије се достављају Комитету министара, странама уговорницама Конвенције и генералном секретару Савета Европе.³⁶

Реформа Европског суда за људска права

Велики број држава уговорница Конвенције, као и могућност појединачно да се обраћају Европском суду за људска права довели су до тешкоћа у раду овог тела. Превелики број случајева, од којих се око 90% захтева прогласи недопуштеним, као и тзв. «клонирани случајеви» утичу на ефикасност рада Суда.³⁷ Из овог разлога, Савет Европе је, 12. маја 2004. године, у Стразбуру, усвојио Протокол број 14 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода.³⁸ Овај Протокол ће ступити на снагу када га ратификују све државе уговорнице Конвенције.

³⁴ Decision on the Competence of the Court to Give an Advisory Opinion, Strasbourg 2 June 2004

³⁵ Европски суд за људска права је 1996. године донео саветодавно мишљење број 2/94 о приступању Европске заједнице Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода, односно да ли би то било у сагласности са Уговором о оснивању Европске заједнице. Ово мишљење Суда оставља државама чланицама избор између три опције. Прва је усвајање листе људских права у комунитарно право, на основу члана 235 Уговора о оснивању Европске заједнице. Друга је усвајање материјалноправних одредаба из Европске конвенције уз усвајање процедуре претходног обраћања Суду када се ради о тумачењу Конвенције. Трећа опција је приступање Европској конвенцији за заштиту људских права, уз подвргавање надлежности Европског суда за људска права. Opinion 2/94, Accession of the Community to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, March 28, 1996.

³⁶ Правило 90, Правила поступка, *op. cit.*

³⁷ Родољуб Етински, *Нова реформа Европског суда за људска права*, Правни живот, број 12, том IV, Београд, 2004, стр. 457.

³⁸ Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention (CETS No. 194) <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Word/194.doc>

Овај Протокол предвиђа нови мандат судија. Они ће се бирати на период од девет година, без могућности да буду реизабрани. Такође, уводи се институт судије појединца, чија је надлежност ограничена на одлучивање о допуштености захтева за покретање поступка. У случају сумње, он одлуку препушта трочланом одбору, или већу од седам или пет судија. Наиме, Комитет министара Савета Европе, на захтев Европског суда, може да смањи број чланова већа са седам на пет. Одбори ће моћи да одлучују и о основаности захтева, када су покренута питања покривена устаљеном праксом Европског суда у претходним случајевима. На овај начин, требало би да се постигне убрзано решавање «клонираних случајева» пред Судом, јер их сада решава веће од седам судија.³⁹

Такође у циљу растерећења Суда, Протокол 14 уводи нови услов допуштености тужбе. Наиме, Европски суд може да одбије да разматра основаност захтева, ако тужилац није претрпео значајну штету. Од овога постоје два изузетка. Прво, Суд не може да одбије тужбу и ако она има мали практични значај, ако ту ствар није размотрио домаћи суд. Други изузетак је када поштовање људских права, како је оно дефинисано Конвенцијом и протоколима захтева да се истражи основаност захтева.⁴⁰

Закључак

Поступци пред Европским судом за људска права пружају могућност како државама, тако и појединцима и групама појединаца, могућност да се обраћају овом телу и да траже заштиту својих права, које је повредила нека од држава уговорница Европске конвенције. Поступци пред овим судом удовољавају прописаним стандардима судског поступка. Обезбеђена је чак и двостепеност – у случајевима када се тражи ревизија пресуде. Такође, Суд даје и саветодавна мишљења на захтев Комитета министара, у вези са важним питањима тумачења и примене Конвенције.

Једини велики недостатак овог система заштите људских права јесте огроман број случајева који се појављују пред њим и, као последица тога, спорост у одлучивању. Због тога се све више говори о новој реформи овог система. Предлози за реформу су разнолики. Неки предвиђају повећање броја судија или продужавање њиховог мандата са садашњих шест година на дужи период. Такође, јављају се предлози да се увећају овлашћења судије појединца који би могао да сам решава случајеве. Неки сугеришу да

³⁹ Родољуб Етински, Нова реформа, *ibid.* стр. 460, 461.

⁴⁰ *Ibid.* стр. 462.

се дозволи правницима у секретаријату Суда да доносе одлуку у јасним случајевима.

У суштини дискусије о овим питањима је супсидијарност система заштите људских права у Стразбуру, односно да ли Конвенција треба да и даље омогући право на подношење тужбе сваком појединцу, или би Суд требало да уведе неки нови начин селекције захтева.

Предстојећа реформа, на основу Протокола 14, је по многимима нужна и значајно ће растеретити Европски суд, али је ипак неспорно да је европски систем најразвијенији од свих регионалних, па и универзалних, система заштите људских права.

*Bojan Tubić, Assistant
Novi Sad School of Law*

Procedures Before the European Court of Human Rights

Abstract

The European Court of Human Rights became the most significant regional body for the protection of human rights. After the reform in 1998, it became the only organ established by the European Convention on Human Rights for deciding the cases. The Court numbers 46 judges and it is divided into four sections. Committees of three judges decide most cases on admissibility. The remaining cases are decided by chamber of seven judges. These chambers will pursue the examination of the case. The most important case may be relinquished to a grand chamber of seventeen judges provided that both parties consent to that. During the procedure parties have the opportunity to reach the friendly settlement. A party may, in the event of the discovery of a new fact with decisive influence, request the Court to revise the judgment, within a period of six months, after the party find out about that new fact. The Court may, at the request of the Committee of Ministers, give advisory opinions on legal questions concerning the interpretation of the Convention and the protocols. New reform of the European system of protection of human rights will take place after Protocol 14 to the European Convention enters into force. It will establish single judges and also, in other ways contribute to efficiency of the Strasbourg system.